

ЗАКОНОДАВЧИЙ ТЕКСТ ЯК ПРЕДМЕТ ЛІНГВІСТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Лінгвістична експертиза (франц. *expertise*, від лат. *expertas* - досвідчений) як спосіб дослідження тексту з метою надання кваліфікованої експертної оцінки різних параметрів тексту, мовних засобів різного рівня (графічних, фонетичних, граматичних, стилістичних тощо), їх відбору і використання, відповідності певним нормам і критеріям нині активно застосовується у різних сферах юридичній діяльності (лінгвостилістична експертиза законопроектів, фоновоскопічна експертиза як різновид криміналістичної експертизи, авторознавча експертиза, експертиза конфліктних текстів (у документаційних та інформаційних спорах), мовноідентифікаційна експертиза (лінгвографічна, почеркознавча), експертиза рекламних текстів тощо). Здійснюють ці види експертиз філологи, які мають відповідну професійну підготовку, спеціалізацію та досвід роботи.

У сучасних умовах розвитку України як демократичної та правової держави, інтенсифікації законодавчого процесу, наближенню його до європейських стандартів, постає проблема удосконалення національного законодавства, забезпечення високої якості та ефективності правових приписів, відповідності текстових параметрів законодавчих та інших нормативно-правових актів України низці закріплених у міжнародній практиці вимог і стандартів.

Лінгвістичний моніторинг сучасного українського законодавства, здійснюваний студентами і магістрами факультету правничих наук Національного університету "Києво-Могилянська академія", засвідчив низку недоліків і помилок у чинних нормативно-правових актах та законопроектах. Серед них: термінологічна непорядкованість і неузгодженість; дублетність, синонімія і варіативність термінологічних одиниць у нормативному акті; "семантична дифузність" та неоднозначність правової норми; амфіболія, або двозначність тексту; алогізми; мовленнєва недостатність; невмотивована тавтологічність; лексична надлишковість; зміщення смислових меж; стильова невідповідність; невмотивована ускладненість синтаксичних конструкцій; порушення родовидових зв'язків між поняттями, форм узгодження і керування; вживання запозичень замість наявного українського терміна; невиправдане калькування; розбіжності у формах однини і множини, відмінкових форм; значна кількість росянізмів тощо.

Під особливою увагою - законодавча термінологія та законодавчі дефініції термінів, адже від логічності й узгодженості термінологічного апарату, однозначних і вичерпних визначень основних термінів і понять, що вживаються в нормативно-правовому акті, значною мірою залежить ж його якість, так і ефективність застосування вміщених у ньому правових норм.

Усі виявлені в нормативно-правових текстах помилки, недоліки, огріхи та стилістичні недоречності аналізуються, класифікуються, створюється типологія найбільш поширених у законодавстві мовних помилок (лексичного, семантичного, граматичного та стилістичного характеру). На основі цього розробляються методичні рекомендації щодо мовностилістичного оформлення проектів нормативно-правових актів, правила побудови законодавчих дефініцій, практичні поради щодо дотримання загальних вимог до тексту закону та національних і міжнародних термінологічних стандартів, пропонується певний алгоритм дій нормопроектувальника для розв'язання термінологічних проблем. Такі напрацювання разом з іншими теоретичними і прикладними дослідженнями в галузі законодавчої лінгвістики, лексикографічними та практичними посібниками для вітчизняних нормопроектувальників створять необхідну науково-методологічну і довідкову базу для розроблення і впровадження в Україні лінгвістичної експертизи законопроектів.

Лінгвістична експертиза законопроектів як самостійна процедура у законодавчому процесі (здійснюється паралельно і нарівні з правовою експертизою на стадії підготовки законопроекту до другого читання) є надзвичайно важливим етапом законодавчої діяльності, оскільки дозволяє професіоналам - юрлінгвістам-експертам надати належну оцінку усього спектру мовних засобів і прийомів законодавця з урахуванням змісту, структури і жанрової специфіки законодавчого акта, висловити свої рекомендації щодо виявлених помилок і недоліків, запропонувати оптимальні варіанти добору мовних засобів у формі редакторської правки, яка надалі узгоджується з експертами правниками.

Першим етапом комплексної лінгвістичної експертизи законопроекту є аналіз термінологічної сумісності аналізованого законопроекту з іншими законами, що регулюють цю ж саму або близьку з нею сферу суспільних відносин, спостереження над дотриманням чіткої системності, логічності, ієрархічності поняттєво-термінологічного апарату, спадкоємності у застосуванні юридико-технічних і юрлінгвістичних засобів, визначення правильності й внутрішньої узгодженості дефініцій законодавчих термінів.

Основним предметом лінгвістичної процедури слугує законодавчий текст, його термінологічні, семантичні, граматичні та мовностилістичні засоби, які мають втілювати законодавчу думку, ідею, припис максимально точно, лаконічно, логічно, забезпечуючи однозначне розуміння, тлумачення й застосування правових норм. Законодавчий текст повинен демонструвати зразкове літературне мовлення, високу нормативно-правову якість тексту, поняттєво-термінологічну узгодженість із чинним законодавством, мовностилістичну досконалість.

Головними критеріями оцінки якості та відповідності загальним вимогам до законодавчого тексту слугують такі параметри: офіційність, точність, зро-

зумілість, стислість, стандартизованість, нормативність, логічність, стилістична однорідність, емоційно-експресивна нейтральність, коректність, відсутність індивідуально-авторських рис. Крізь призму цих найважливіших вимог до тексту закону слід оцінювати ж увесь текст в цілому, так і його складові: законодавчі терміни, термінологічні словосполучення і фразеологізми, законодавчі дефініції, лексико-граматичні моделі, синтаксичні конструкції, засоби законодавчої стилістики.

Лексичний склад законодавчого тексту містить спеціальну (термінологічну) і загальнонавчальну лексику, кількісне і якісне співвідношення яких визначається характером і призначенням нормативного акта, його тематикою, жанровою приналежністю, юридичною силою тощо. Експертній оцінці підлягають мовні одиниці і засоби різних рівнів: законодавчі терміни (у складі яких - власне юридичні та неюридичні терміни); номенклатурні позначення (власні назви державних установ, органів, організацій, інституцій, відділів, посад, нормативно-правових актів та документів тощо); абрєвіатури (політичні, адміністративні, правові, дипломатичні, соціальні та ін.); законодавча фразеологія (юридичні формули, штампи, кліше); законодавчі дефініції термінів; законодавчі конструкції та їх лексико-граматичні моделі.

Критеріями відбору мовних засобів для формулювання правових норм є: комунікативна доцільність, стилістична відповідність, сталість, кодифікованість, суворість нормативності (на всіх мовних рівнях), стандартизованість (відповідність національним та міжнародним стандартам), однозначність змісту та його читацького сприйняття.

Експертні дослідження здійснюються за допомогою сучасних методів лінгвістичного аналізу законодавчого матеріалу, найчастіше шляхом синтезу та комбінування традиційних, класичних наукових методів із новими, формалізованими методами: тезаурування, стилістичний експеримент, лексичний аналіз, синтаксичний аналіз, етимологічний і словотвірний аналіз, компонентний аналіз, дистрибутивний аналіз, трансформаційний аналіз, метод ступінчастої ідентифікації, моделювання, технології автоматизованої обробки тексту за ключовими словами та іншими формальними критеріями. Останні передбачають розроблення спеціальних комп'ютерних програм і створення ефективних робочих прийомів, які дозволятимуть достатньо швидко опрацювати значні обсяги законодавчого матеріалу. Усе це потребує використання широкого спектра знань із галузей правознавства, юридичної техніки, лінгвістики, інформатики, логіки, герменевтики тощо.

Отже, законодавчі акти - багатоаспектний і багатфункціональний предмет наукових досліджень та експертної оцінки, специфіка якого виявляється не лише за допомогою категорій функціональної стилістики, зокрема законодавчої, текстології, семантики і синтаксису, але й багатьох інших суміжних дисциплін. Ось чому експертна робота з текстами законопроектів є надзвичайно складною, відповідальною та напружено творчою, адже потребує син-

тезу різнобічних галузевих знань, вмінь, практичних навичок. Важливо вміти правильно побудувати технологію роботи, створити певну методику, максимально врахувати вимоги юридичної стилістики і юридичної техніки, типологічну специфіку законодавчих актів. Результатом проведеної експертизи має стати експертний висновок та пропозиції щодо вдосконалення тексту законопроекту.

Бабиц І.Г.

ВИЗНАЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ

Коли заходить мова про історичні і логічні засади громадянського суспільства, то зазначається що формальні засади такого суспільства знаходяться у повній взаємодії права та позитивного законодавства та невід'ємних прав людини.

Розгляд питання, же пов'язане із вивченням принципу справедливості та розкриття змісту принципу справедливості та його застосування набуває особливого значення у період, який проходить наша держава на шляху до правової реформи.

Для вітчизняної цивілістики початок розуміння справедливості як правової категорії пов'язаний із виникненням категорії "соціальної справедливості". Оцінюючи соціальні утопії в Росії, В.І. Ленін зазначав, що "утопічний соціалізм був симптомом, виразником, передвісником того класу, який, породжений капіталізмом, виріс тепер, на початку ХХ ст., в масову силу, здатну покласти кінець капіталізму" [1].

Принцип соціальної справедливості був основоположним принципом соціалістичного права.

Соціальна справедливість є складним феноменом, виступає як взаємодія економіки, права, політики і моралі, як оціночне поняття соціальних явищ суспільного життя. Об'єктом оцінки з точки зору соціальної справедливості можуть бути: 1) відношення суспільства до особистості; 2) відношення особистості до суспільства; 3) дії особистості по відношенню до іншої особистості.

Справедливість є філософським поняттям, яке висловлює об'єктивні економічні, політичні, правові та моральні умови життя того чи іншого суспільства та тенденції їх розвитку. Поняття соціальної справедливості відображає не просто можливий ідеальний стан, але і фактичні умови життя, в яких доводиться винагороджувати та карати по заслугах, розподіляти обмежені блага, оцінювати відносне значення соціальної дії.

Соціальну справедливість можна визначити як поняття суспільного розуму, яке характеризує міру подяки та вимоги, прав и благ особистості або соціальної спільноти, міру вимогливості суспільства до особистості, правомір-